

Klokken: aanbevelingen en tips

Klokken geven een kerk een stem waarmee ze communiceert met een lokale gemeenschap. De herbestemming van een kerkgebouw heeft ook invloed op de functie van de klokken. Een herbestemming hoeft niet automatisch te leiden tot het stilleggen van kloksignalen of het verwijderen van klokken. Klokken vormen immers een belangrijk erfgoed dat onze samenleving mee heeft gevormd tot wat ze vandaag is. De herbestemming van een kerk kan een aanleiding zijn om na te denken over de toekomst van haar klokken, zowel op het vlak van bewaring, als op het vlak van gebruik. Deze tekst biedt u daarbij enkele inzichten en adviezen.

Statuut

Een klok die bij een gebouw hoort, is een roerend goed dat onroerend is door bestemming. Ze is meestal vervaardigd om te functioneren in dat specifieke gebouw en is met dat doel opgehangen in de constructie van het gebouw. Een klok maakt deel uit van de geschiedenis van het gebouw. Daarom adviseren wij om een klok zoveel mogelijk te bewaren in die historische context, tenminste wanneer ze voldoende beveiligd kan worden tegen de natuurelementen, instortingsgevaar, vervuiling door duiven, diefstal of vandalisme.

Actief gebruik van klokken

De klank van klokken is sinds de middeleeuwen een vertrouwd gegeven in onze samenleving. Naast hun strikt liturgische functie werden klokken ook gebruikt voor burgerlijke doeleinden. Ze waarschuwden bij gevaar, rouwden bij verlies en begeleidden momenten van collectieve vreugde. Ook al is de rol van klokken als communicatiemiddel vandaag niet meer strikt noodzakelijk, toch geeft de klank van klokken aan een lokale gemeenschap een gevoel van identiteit, herkenbaarheid en samenhang.

Indien door de herbestemming van een kerkgebouw ook de klank van klokken zou verdwijnen, zou het klankbeeld in onze gemeenten en dorpen verschrompelen en een element van collectieve ervaring wegvallen. Daarom loont het de moeite om na te denken over een mogelijke nieuwe invulling van kloggeluiden. Elke lokale gemeenschap bepaalt zelf best welke luidcodes ze zinvol acht, aangezien elke lokale situatie verschillend is.

Ook de nieuwe functie van het gebouw kan een rol spelen in de toekomstige invulling van kloggeluiden. Indien een kerk wordt omgebouwd tot woongelegenheden, zal dat bijvoorbeeld sterke beperkingen meebrengen. Daarom geven wij hieronder een aantal tips ter inspiratie. Hoe meer klokken in het luiden worden betrokken, des te verfijnder kunnen de luidcodes zijn.

Enkele mogelijkheden:

- In de kerkelijke sfeer:
 - Indien er een Angelusgeluid is: behoud hiervan, aangezien het los staat van de liturgie (1x tot 3x per dag)
 - Luiden op zondagochtend
- In de burgerlijke sfeer:
 - Slaan van uren en halfuren met eventueel voorstel op 2, 3 of meerdere klokken

- Een vast luidmoment per dag als sfeerschepper en om een nieuw dagdeel aan te kondigen (bv. tijdens de middagpauze, in de vooravond na de werktijd)
- Luiden op vrijdagavond als aankondiging van het weekend
- Luiden als aankondiging van, of als afsluiting van, de wekelijkse markt
- Luiden als aankondiging van een aantal belangrijke gebeurtenissen in de lokale gemeenschap (bv. jaarmarkt, kermis, processie,...)
- Luiden ter aankondiging van evenementen die in het gebouw zullen plaatsvinden (bv. concert)
- Luiden telkens de lokale sportclub een overwinning heeft behaald
- Luiden in periodes van nationale rouw

Onderhoud

Onderhoud van klokken die nog gebruikt worden

Indien u overweegt klokken te blijven gebruiken of opnieuw in gebruik te nemen, neemt u best contact op met een gespecialiseerde firma voor revisie en jaarlijks onderhoud van de luid- of slaginstallatie. Onderaan vindt u de gegevens van firma's die actief zijn in Vlaanderen.

Met de onderhoudsfirma kunnen algemene aandachtspunten besproken worden:

- De bevestiging van klokken aan de luidas en van de klepel aan de binnenkant van de klok dient stabiel te zijn.
- Het luidtempo van een klok dient regelmatig te zijn (dus geen 'hinkend' ritme). Hoe zwaarder een klok, des te trager het luidtempo.
- De klepel mag slechts bewegen in één verticaal vlak. Klepels die cirkelvormig of in 8-vorm rondslingeren, dienen gestabiliseerd te worden.
- Klokken die aangetast worden door vuil (vooral uitwerpselen van duiven), kunnen beschadigd worden door chemische processen. Daarom is het belangrijk dat galmopeningen afgeschermd worden met gaas, zodat vogels buiten de toren worden gehouden.
- Het elektrische werk dient helemaal veilig te zijn.
- Het inspecteren van de klokken moet in veilige omstandigheden kunnen gebeuren. Hiervoor zijn eventueel onderhoudswerken en/of aanpassingen nodig.

Vandaag worden klokken in de regel geluid met luidmotoren. Slechts op enkele plaatsen in Vlaanderen wordt nog volgens de oude traditie geluid met het luidtouw. De traditie van het manueel klokkluiden werd in 2012 op de Inventaris Vlaanderen voor Immaterieel Cultureel Erfgoed geplaatst. Daarmee erkent de Vlaamse overheid de waarde van de praktijk van het manueel klokkluiden. Het is dan ook te overwegen om een automatische luidinstallatie te vervangen door een traditionele luidinstallatie, indien er lokaal voldoende draagvlak bestaat om mankracht ter beschikking te stellen. Een combinatie van beide systemen is ook mogelijk. Meer informatie hierover kan u bekomen bij de Roeselaarse Klokkengilde, die het manueel klokkluiden in ere houdt in de Sint-Michielstoren in Roeselare (<http://www.klokkengilde.be/>).

Onderhoud en valorisatie van klokken die niet meer gebruikt worden

- Indien niet-gebruikte klokken zich bevinden in een ophanging, dient erop gelet te worden dat die in goede staat is en stevig genoeg om de klok vast te houden.
- Indien niet-gebruikte klokken op een vloer worden geplaatst, mag de onderrand geen schade ondervinden door het contact met de vloer. Een oplossing kan zijn de klok te

- plaatsen op een houten voet.
- Wanneer klokken dienen geplaatst of verplaatst te worden op een vloer, dan moet de vloer bekleed zijn met tapijt en/of hout, zodat de rand van de klok niet beschadigd raakt. Men gebruikt hiervoor enkel hefbomen van hout, nooit van metaal.
 - In beide gevallen is het belangrijk de klok afdoende te beschermen tegen diefstal. Naarmate de grondstofprijzen stijgen, worden klokken steeds meer het slachtoffer van diefstal omwille van de waarde van het brons (= legering van koper en tin). Een klok van enkele tientallen kg kan gemakkelijk worden meegenomen en er zijn al diefstallen gebeurd van zware klokken die in open lucht staan. Aangezien elke klok een uniek stuk is, staat diefstal gelijk met het onherroepelijk verlies van een stuk erfgoed.
 - Niet-gebruikte klokken die zichtbaar zijn voor het publiek worden best gepresenteerd door een tekstplaat(je) met enkele basisgegevens en een beknopte geschiedenis van de klok.

Bediening van het slagwerk

Voor de bediening van het slagwerk zijn er voornamelijk twee belangrijke elementen die historische waarde kunnen hebben:

- Een mechanisch uurwerk met raderen en gewichten en aan de buitenkant van de kerk wijzers en een wijzerplaat.
- Een zogenaamde 'regulateur' of moederuurwerk. Deze lijkt op een gewone staande klok (= uurwerk) met een kleine witte wijzerplaat. Dit apparaat bedient het mechanisch uurwerk via elektrische impulsen. Meestal kan de 'regulateur' teruggevonden worden in de sacristie van een kerk.

Deze apparatuur hoort niet tot het klokkenpatrimonium, maar is er (letterlijk en figuurlijk) onlosmakelijk mee verbonden. Het is dus uitermate belangrijk deze apparatuur als erfgoed van uw gemeenschap te beschouwen.

Auteur: Luc Rombouts

Bijkomende informatie en advies

Campanae Lovanienses vzw
Brabançonnestraat 99 – 3000 Leuven
<http://www.campanaelovanienses.be/>

Roeselaarse Klokkengilde vzw
Iepersestraat 7 – 8800 Roeselare
<http://www.klokkengilde.be/>

Onderhoudsfirma's

Clock-o-Matic
De Vunt 14 – 3220 Holsbeek
<http://www.clock-o-matic.com/>

Meridiaan
Bruggestraat 574 – 8930 Menen
<http://www.meridiaan-menen.be/>

Beiaarden en Torenuurwerken Michiels
Korenmarkt 6 – 2800 Mechelen
<http://www.michielsmechelen.be/>